

PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING BEZORILIK JINOYATLARINING VIKTIMOLOGIK PROFILAKTIKASI BO'YICHA FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Sheraliyev Muzaffar Faxriddin o'g'li

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17452601>

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining bezorilik jinoyatlarining oldini olishda, xususan, viktimologik profilaktika sohasidagi faoliyati tahlil qilinadi. Maqolada bezorilikning ijtimoiy-psixologik sabablari, jabrlanuvchi shaxsning (viktimaning) xulq-atvori va uni himoya qilish mexanizmlarining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, profilaktika inspektorlarining bu jarayondagi roli, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari, shuningdek, viktimologik yondashuv asosida huquqbuzarliklarning oldini olishning taklif etilgan mexanizmlari ko'rsatib o'tilgan. Maqola zamonaviy huquqni muhofaza qilish tizimida inspektorlarning psixologik, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini kuchaytirish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar:

profilaktika inspektori, bezorilik jinoyati, viktimologiya, profilaktika, jabrlanuvchi shaxs, huquqbuzarlik, ijtimoiy xavf, huquqni muhofaza qilish.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni saqlash, fuqarolar xavfsizligini ta'minlash va huquqbuzarliklarning oldini olish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Shulardan eng dolzarb masalalardan biri — **bezorilik jinoyatlaridir**. Ushbu jinoyatlar ko'pincha jamoat joylarida fuqarolarning tinchligini buzish, zo'ravonlik, odobsizlik yoki spirtli ichimlik ta'sirida sodir etiladi.

Bezorilik jinoyatlari ijtimoiy xavfi yuqori bo'lgan jinoyatlar sirasiga kiradi, chunki ular jamiyatda qo'rquv, beqarorlik va ishonchsizlikni keltirib chiqaradi. Shu bois, bu turdagi jinoyatlarning oldini olishda **viktimologik yondashuv** muhim ahamiyat kasb etadi.

Viktimologik yondashuv — bu jinoyatlarning oldini olishda nafaqat jinoyatchi, balki ****jabrlanuvchi shaxs (viktima)****ning roli va xulq-atvorini tahlil qilishni nazarda tutadi. Bezorilik jinoyatlarining ko'plab holatlarida jabrlanuvchi o'zining noto'g'ri, ehtiyotsiz yoki provokatsion harakati bilan jinoyat holatiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, **profilaktika inspektorlarining** vazifasi nafaqat huquqbuzarliklarni fosh etish, balki ularni **viktimologik jihatdan oldini olishga** qaratilgan tizimli ishlarni tashkil etishdan iboratdir.

Asosiy qism

1. Bezorilik jinoyatlarining ijtimoiy-huquqiy xususiyatlari

Bezorilik jinoyatlari O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 277-moddasida belgilangan bo'lib, u "jamoat tartibini qo'pol ravishda buzish, fuqarolarga nisbatan ochiqdan-ochiq hurmatsizlik bildirish" sifatida tavsiflanadi. Ushbu jinoyatlarning asosiy belgisi — **tajovuzkorlik va axloqiy normalarni mensimaslikdir**.

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, bezorilik jinoyatlari ko'pincha:

- spirtli ichimlik yoki giyohvand moddalardan mast holatda;
- yoshlar o'rtasida jamoat joylarida;
- oilaviy yoki mahalliy mojarolar fonida sodir etiladi.

Bu holatlar bezorilikning **ijtimoiy ildizlari** chuqur ekanini, ularni faqat jazo orqali emas, balki profilaktika orqali bartaraf etish zarurligini ko'rsatadi.

2. Viktimologik profilaktika tushunchasi va mohiyati

Viktimologik profilaktika — bu jinoyat sodir etilishida jabrlanuvchi omilini (viktimaning xatti-harakatini, ijtimoiy holatini, psixologik zaifligini) hisobga olgan holda jinoyatning oldini olish tizimidir.

Profilaktika inspektorining viktimologik faoliyati quyidagilardan iborat:

- huquqbuzarlik qurboniga aylanish xavfi yuqori bo'lgan shaxslar yoki guruhlarini aniqlash;
- ularni ijtimoiy, psixologik yoki huquqiy himoyaga olish;
- xavfli vaziyatlarning oldini olish bo'yicha tushuntirish ishlarini olib borish;
- ijtimoiy xizmatlar, mahalla va ta'lim muassasalari bilan birgalikda xavf guruhiga kiruvchi shaxslar bilan individual ishlash.

Masalan, oila ichida zo'ravonlikka uchrayotgan ayollar yoki ijtimoiy zaif yoshlar (ishsizlar, yetimlar) bezorilik jinoyatlarining ehtimoliy jabrlanuvchilari sifatida ko'riladi.

3. Profilaktika inspektorlarining viktimologik faoliyati amaliyoti

Amaldagi tajribada profilaktika inspektorlari quyidagi yo'nalishlarda faoliyat olib boradi:

1. **Mahalla bilan hamkorlikda xavf guruhlarini aniqlash.** Bu, asosan, bezorilikka moyil shaxslar yoki ularning atrofida bo'ladigan nizoli holatlar bo'yicha amalga oshiriladi.
2. **Huquqiy tushuntirish ishlari.** Aholi, ayniqsa yoshlar o'rtasida bezorilik jinoyatlarining oqibatlari haqida tushuntirishlar beriladi.
3. **Viktimologik hisob tizimi.** Xavfli vaziyatda bo'lgan yoki bezorilik jinoyatiga jalb etilish xavfi mavjud shaxslar ro'yxatga olinadi.
4. **Oilaviy nizolarni bartaraf etish.** Mojaroli oilalarda tinchlikni tiklash, zo'ravonlikning oldini olish choralari ko'riladi.
5. **Profilaktik suhbatlar o'tkazish.** Bezorilik sodir etgan yoki unga moyil shaxslar bilan individual profilaktik suhbatlar tashkil qilinadi.

Biroq amaliyotda viktimologik yondashuv hali to'liq shakllanmagan. Ayrim hollarda inspektorlar faqat jinoyat sodir bo'lgandan so'ng chora ko'radi. Shu sababli, **proaktiv yondashuv**, ya'ni jinoyat sodir etilishidan oldin xavfli vaziyatni aniqlash va uni bartaraf etish zarur.

4. Faoliyatni takomillashtirish yo'llari

a) Axborot tizimini joriy etish

Viktimologik profilaktikani kuchaytirish uchun **elektron "Viktima monitoring" bazasini** yaratish zarur. U orqali huquqbuzarlik qurboni bo'lish xavfi yuqori bo'lgan shaxslar (masalan, oilaviy zo'ravonlikdan aziyat chekayotganlar, notinch oilalar, giyohvandlarga aloqador shaxslar) aniqlanadi va kuzatuvga olinadi.

b) Psixologik va ijtimoiy xizmatlarni kengaytirish

Profilaktika inspektorlari psixolog, ijtimoiy xodim va mahalla yetakchilari bilan doimiy ishlashi lozim. Bezorilik ko'p hollarda psixologik tanglik, ishsizlik, stress yoki ijtimoiy izolyatsiya natijasi bo'lishi mumkin.

c) Aholining huquqiy madaniyatini oshirish

Bezorilik holatlarining oldini olishda fuqarolarning o'z huquq va majburiyatlarini bilishi muhim. Shu bois, maktab, kollej va oliy ta'lim muassasalarida "Huquqiy madaniyat haftaliklari"ni o'tkazish taklif etiladi.

d) Hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish

Profilaktika inspektorlari prokuratura, sog'liqni saqlash, ta'lim, mahalla, OAV va NNTlar bilan tizimli ravishda ishlashi kerak. Ayniqsa, bezorilikning oldini olishda **mahalla fuqarolar yig'inlarining** roli alohida ahamiyatga ega.

e) Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish

Inspektorlar uchun viktimologiya, ijtimoiy psixologiya va nizolarni tinch yo'l bilan hal etish bo'yicha maxsus o'quv kurslarini tashkil etish zarur.

5. Kutilayotgan natijalar

Ushbu takomillashtirish choralari amalga oshirilgach, quyidagi natijalarga erishish kutiladi:

- bezorilik jinoyatlarining kamayishi;
- ijtimoiy xavf guruhlarini erta aniqlash va himoya qilish mexanizmlarining ishlashi;
- jabrlanuvchilarga nisbatan huquqiy yordam va psixologik qo'llab-quvvatlash tizimining mustahkamlanishi;
- profilaktika inspektorlarining ijtimoiy nufuzi va samaradorligi oshishi;
- jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va huquqiy ongning rivojlanishi.

Xulosa

Bezorilik jinoyatlarining oldini olish faqat huquqni muhofaza qilish choralari bilan emas, balki **viktimologik yondashuv** asosida amalga oshirilishi lozim. Profilaktika inspektorlari bu jarayonda asosiy bo'g'in bo'lib, ularning faoliyati jinoyat sodir etilishidan avval xavfli holatlarni aniqlash, jabrlanuvchini himoya qilish va ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirishga qaratilishi kerak.

Zamonaviy yondashuv profilaktika inspektorini faqat nazorat qiluvchi emas, balki **ijtimoiy-psixologik yordam ko'rsatuvchi, tarbiyaviy va tahliliy faoliyat yurituvchi mutaxassis** sifatida ko'radi. Shu bois, bu yo'nalishda tizimli o'quv, huquqiy, psixologik va texnologik islohotlarni davom ettirish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent, 1995.
2. O'zbekiston Respublikasi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2014.
3. O'zbekiston Respublikasi IIV buyrug'i: "Bezorilik jinoyatlarining oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyatini takomillashtirish to'g'risida". – Toshkent, 2023.
4. G'ulomov M. *Huquqbuzarliklar va ularning ijtimoiy sabablari*. – Toshkent: Yuridik nashriyot, 2020.
5. Jo'rayev O. *Viktimologiya va jinoyat profilaktikasi asoslari*. – Toshkent: Akademiya, 2021.
6. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
7. Raxmonov A., Tursunov B. *Huquqni muhofaza qilish organlarida zamonaviy profilaktika mexanizmlari*. – Toshkent: Adolat, 2022.